

Tillståndet för nyhetsjournalistiken 2018 – en översikt

Lars Truedson*

- Antalet kommuner som saknar redaktionell närvaro ökade till 35 stycken under året.
- Ägarkoncentrationen har fortsatt under året när särskilt NTM-koncernen köpt tidningar och ETC-tidningar lagts ned inför en presstödsrevision.
- Det är stor skillnad på hur ofta medier bevakar kommuner – dagspress gör det mer frekvent, public service mer sällan. I storstadsområden bevakar gratis-tidningarna oftast.
- Samtidigt anser kommuner att prenumererad lokalpress försämrats mest under året.
- Raset för annonsintäkter fortsätter – i snitt har en halv miljard kronor om året försvunnit från journalistiken sedan 2008, totalt en minskning med över 40 procent.
- Hälften av journalisterna bor i Stockholm – andelen har ökat senaste åren.

* Lars Truedson är journalist och föreståndare för Institutet för Mediestudier. Han är också VD för Tredje Statsmakten Media AB.

Institutet för Mediestudier har för fjärde gången genomfört en rad studier för att sätta fingret på de enorma förändringar som just nu pågår av hur vi tar till oss nyheter. För i stort sett varje steg i den utvecklingen har det blivit svårare att finansiera journalistiken. Den diskussionen kräver faktaunderlag. Det strävar denna årsbok efter att ge.

Trots att den svenska ekonomin har gått som tåget de senaste åren fortsätter pressen på medierna. Reklamintäkterna sviker just journalistiken och i stort sett alla medier utom några av de rikstäckande har behövt spara för att hålla näsan över vattenytan.

Hårdast slår detta längst ut i periferin. Mediestudiers årsbok följer journalistiken i landets alla kommuner och kan se att antalet kommuner som saknar redaktionell närvaro ökat sedan förra årsboken från 32 till 35 stycken. (Se lista sist i detta inledningskapitel.) Dessa kommuner som vare sig har redaktion eller egen titel är uteslutande glesbygdskommuner och förortskommuner till storstäder. Denna sorts kommuner har uppmärksammats eftersom regeringen under året föreslagit ett nytt mediestöd till just svagt bevakade områden.

I Mediestudiers årsbok har vi de senaste åren sökt oss fram mot ett mått på vad som kan anses vara ett underbevakat område. Som professor **Gunnar Nygren** konstaterar i kapitlet han skrivit med **Nønne Schjærff Engelbrecht** går det att mäta detta på flera sätt.

I grunden handlar det naturligtvis om innehållet i journalistiken – görs det journalistik om alla landets kommuner? Detta går att mäta, men det är svårt och dyrt. De omfattande sökningar Mediestudier gjort tillsammans med medieanalysföretaget Retriever för att med datakraft hitta ett mått på kommunbevakningen har visat sig ha osäkerheter som gör det svårt att bryta ner det till enskilda kommuner. Vi redovisar därför sedan förra året endast totalsiffror för hela riket. I år fortsätter trenden med konstant antal nyheter om kommunpolitik i tryckta tidningar och ökande antal i webbmedier. (Se kapitel av Truedson.)

Medieinnehållet skulle självklart också kunna analyseras genom så kallad kvantitativ textanalys, där en kodare besvarar ett antal frågor om ett stort antal texter. En begränsad sådan studie har gjorts på ett urval kommuner under en vecka och redovisas i kapitlet av Nygren och Schjærff Engelbrecht. Men utan betydande resurser kan detta inte göras för landets alla kommuner.

Det har däremot visat sig genomförbart att hålla reda på i vilka kommuner det finns redaktioner och i vilka kommuner det finns lokala titlar eller sajter huvudsakligen ägnade åt att bevaka denna kommun. Denna data redovisas i en databas över redaktionell närvaro i landets kommuner och samlas in på flera sätt, men en viktig grund är de enkäter med landets alla kommuner som **Carina Tenor** för tredje gången nu genomfört för Mediestudiers räkning.

Hon visar i sitt kapitel att 75 kommuner i landet saknar en redaktion på plats, men Mediestudiers databas över kommunbevakningen visar att i 40 av dessa finns en lokal titel eller sajt som huvudsakligen ägnas att bevaka nyheter i kommunen även om det sker från en redaktion i annan kommun. De flesta av dessa 40 kommuner är förortskommuner till större städer som bevakas av gratistidningar.

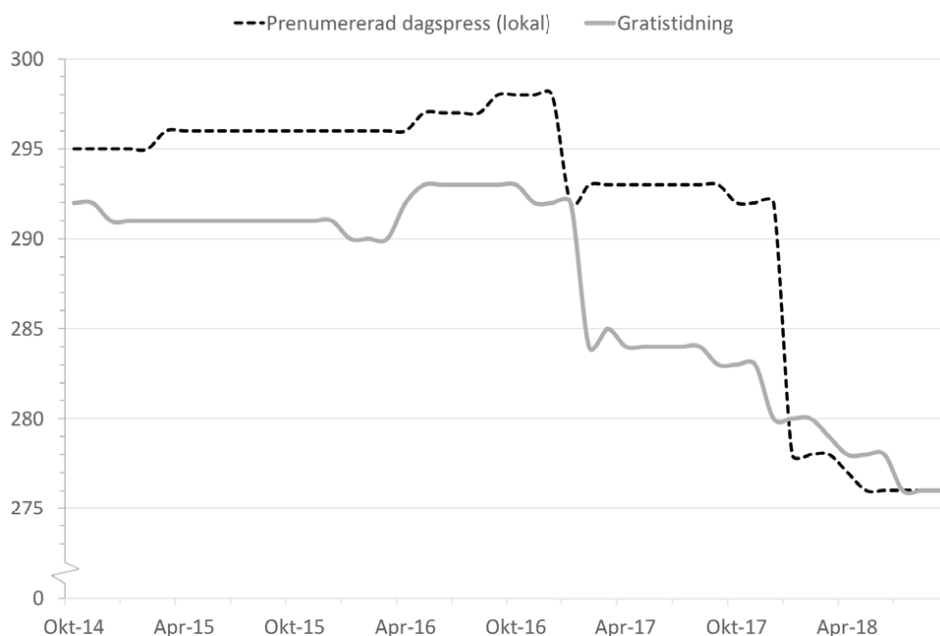
Det ger siffran 35 kommuner utan redaktionell närvaro, var åttonde kommun faller alltså i denna kategori. Dessa 35 kommuner är de som kommer närmast att vara "vita fläckar" i det svenska medielandskapet även om de, som Gunnar Nygren konstaterar, inte är helt utan mediebevakning.

Mer mediekoncentration och färre redaktioner

Mellan oktober 2017 och oktober 2018 har 30 redaktioner försvunnit och 8 tillkommit. Av de nya är fem lokala sajter/bloggar. Det visar Mediestudiers databas över redaktionell närvaro. Över lite längre tid är trenden att antalet redaktioner från prenumererad lokalpress sjunker, och antalet gratistidningsredaktioner sjunker men långsammare, så att de båda kurvorna snart möts. Se Figur 1.

Den enda mediekategori som ökar är lokal blogg/sajt (visserligen från låga nivåer). Det är också den enda mediekategori som breder ut sig över landet, medan alla andra lämnar fler och flera vita fläckar. Etermedier, som ju domineras helt av public service, står i stort sett stilla.

Figur 1. Redaktionell närvaro uppdelad på prenumererad tidning och gratistidning

Figuren visar antalet redaktioner i respektive kategori per månad sedan våren 2015.

Under året som gått har mediekoncentrationen ökat ytterligare genom att ett antal mindre tidningar lagts ner och NTM-koncernen gått på köprunda. Ur kommunperspektivet har det inneburit att NTM-koncernen utsträckt sin redaktionella närvaro till maximalt 10 nya kommuner. Det handlar om köp av Swepress-koncernen med bas i Vimmerby och om ett planerat köp av Sörmlands Media med bland annat Eskilstuna-Kuriren, Södermanlands Nyheter och Katrineholms-Kuriren. ETC-koncernen har sedan förra årsboken gick till tryck lagt ner alla sina lokala titlar sedan det stått klart att de inte uppfyllde kraven för presstöd. I skriften *Medieekonomi 2018* (Ohlsson, 2018) framgår det att de tio största koncernerna står för uppskattningsvis mellan 90 och 95 procent av branschomsättningen. Se vidare Carina Tenors kapitel.

Medier sparar sig undan förluster

Mediestudiers årliga mätning av reklamintäkterna till nyhets- och samhällsjournalistik, som utförs av IRM, visar även i år på rejäla tapp, trots en högkonjunktur med all-time-high för reklammarknaden som helhet 2017. Medier med nyhetsjournalistiskt innehåll minskade 2017 sina reklamintäkter med över en halv miljard. Totalt sedan mätningarna började 2008 har journalistiken förlorat mer än 40 procent av sina reklamintäkter i fasta priser – i genomsnitt just en halv miljard om året.

I sitt kapitel med en genomgång av medieföretagens ekonomi visar **Olle Lidbom** att det framförallt är dagspressen som är pressad – på ett år har de företagen förlorat 1,2 miljarder kronor i totala intäkter. Genom omfattande besparingar går branschen ändå med en begränsad vinst. Men för första gången på 42 år har ingen enda dagstidning en bruttomarginal på över 10 procent.

Även gratistidningarna hade ett tufft år 2017. Det drabbade inte minst Metro, men även Lokaltidningen, Mitt i och Direktpress gjorde förluster och tappade intäkter.

På TV-marknaden gjorde TV4 under 2017 ett rekordresultat trots att marknaden är i stark förändring med minskat tv-tittande hos yngre. Olle Lidbom visar att när det gäller satsning på nyheter och samhällsjournalistik är skillnaden stor mellan SVT och TV4 – det förra bolaget lägger omkring tio gånger större andel av sin omsättning på nyheter och samhällsjournalistik.

För radio gäller liknande fördelning, med mycket lite nyheter och samhällsprogram i de privata bolagen medan Sveriges Radio lägger drygt hälften av sina resurser på nyheter och samhällsfakta.

Och liksom tidigare år är det Google och i mindre utsträckning Facebook som tar hand om intäkterna som går journalistiken förbi. 2017 stod för första gången digital annonsering (där dessa två företag tar omkring två tredjedelar) för mer än hälften av de totala reklaminvesteringarna i landet, visar Olle Lidbom.

Webb kompenserar inte för minskat pappersläsande

Liksom förra året konstaterar **Ulrika Andersson** i sitt kapitel att webbläsande av morgontidningar inte kompenserar för tappet i pappersläsning. För kvällstidningar har däremot läsningen ökat rejält efter digitaliseringen. För användningen av morgontidningssajterna syns dessutom en plåtå, där andelen regelbundna läsare har legat på i stort sett samma nivå under 2016 och 2017. Samma mönster framträder också för kvällstidningssajterna. Resultaten kan enligt Ulrika Andersson möjligen indikera en mättnad på marknaden där användningen har nått sin topp.

Hon visar också att en persons samhällsengagemang betyder mycket för hur mycket nyheter hen konsumerar – särskilt bland yngre. Det finns i den yngsta åldersgruppen en påtaglig skillnad i andelen regelbundna nyhetsanvändare bland de minst respektive de mest samhällsengagerade, en skillnad som successivt minskar med ökad ålder.

Dagspressen bevakar kommuner oftast

Carina Tenor har för tredje gången gjort en enkät med informations- eller pressansvariga tjänstemän i landets alla kommuner. Endast en kommun avstod från att svara. För första gången har kommunerna i år svarat på hur ofta de bedömer att olika slags medier rapporterar om kommunala frågor i kommunen. Det framgår med stor tydlighet att det ännu är prenumererad dagspress som oftast bevakar kommunerna. Endast i storstadsregionerna är ett annat medieslag mer frekvent: gratistidningar. Det beror framförallt på att de bevakar pendlingskommunerna kring Stockholm betydligt mer frekvent än dagstidningar eller etermedier.

Däremot anger kommunerna att bevakningen från public service är betydligt mer sällsynt. SVT hamnar lägst, men Sveriges Radio bara något högre. 17 kommuner svarar att SVT aldrig bevakar dem – för SR är motsvarande siffra 6 kommuner. Det kan dock, som en kommun konstaterar, förändras om en rejäl skandal inträffar – då sänder både radio och tv dag efter dag.

Carina Tenor kan övertygande visa att de 75 kommuner som saknar en redaktion på plats i kommunen skiljer ut sig genom att kommunerna ger bevakningen lägre betyg. Ingen kommun som har en tätort med minst 15 000 invånare saknar redaktion, och det är också här som mediebevakningen får högst betyg. Lägre får bevakningen i landsbygdskommuner och pendlingskommuner, speciellt runt större städer. Flera kommuner påpekar att det är residensstäderna som dragit vinstlotten i när det gäller public service.

När kommunerna får bedöma hur bevakningen utvecklats under det senaste året, anser de flesta att det är oförändrat. Men fler upplever en försämring än förbättring. Det kan vara intressant att konstatera att när det gäller dagspressens utveckling skiljer det sig mycket mellan länen. Här överväger de negativa omdömena i Mittmedia-regioner som Jämtlands län, Örebro län, Gävleborgs län och Västmanlands län. Mittmedia har gjort kraftiga nedskärningar och drivit digitalisering hårt. I de län där Gota Media dominerar, är bilden en annan. Kronoberg är det län där balansen mellan försämring och förbättring är mest positiv. Gota Media har haft en mycket försiktigare hållning till förändringar av sina tidningar än Mittmedia och NTM, där också negativa uppgifter dominerar.

Störst försämringar anser kommunerna skett i den lokala dagspressens bevakning, men även SVT:s regionala bevakning hamnar på minus. Gratistidningar och P4 rör sig också övervägande i positiv riktning. I ett par dussin kommuner har lokala sajter eller lokala etermedier enligt kommunen förbättrat sin bevakning. Det pekar i riktning mot att sådana aktörer på vissa håll kan få betydelse för bevakningen. Men ännu jobbar nio av tio lokaljournalister på medieföretag med sin bas i en prenumererad lokal tidning.

Störst bevakas mest – inte minst av public service

Allt från över 60 kommunyheter på en vecka till mindre än en handfull. Så stor är variationen mellan högbevakade och lågbevakade kommuner när Gunnar Nygren och Nønne Schjærff Engelbrecht i en pilot-

studie undersöker vad som skrevs om kommunen i 17 av landets kommuner under en vecka i mars 2018. Två kommuner har valts per kommungrupp i SKLs klassificering (utom storstadsgruppen där endast Stockholm mätts.)

Sambanden är i första läget rätt självklara – stora kommuner bevakas mer än små. Men mest bevakas inte Stockholm – här stannar antalet nyheter under 50, medan Uppsala och Halmstad ligger kring 60. Minst bevakas landsbygdskommuner som Malung-Sälen och Jokkmokk med bara 3–6 nyheter i mätveckan, de flesta små notiser.

Dagstidningar står för den största andelen av bevakningen. I fem kommuner står de för all bevakning. Men i pendlingskommuner nära storstäder är den nästan obefintlig – i Huddinge noll procent. Där är istället gratistidningen allt överskuggande.

När det gäller public service är mönstret att störst får mest. Stockholm har högst andel public service-bevakning och även i större städer som Halmstad och Uppsala ligger det högt, medan små kommuner blir utan eller har någon enstaka nyhet. Undantaget är Gotland som är en landsbygdskommun men med redaktioner från SR, SVT plus två dagstidningar. Public service bevakar alltså mest de redan välbevakade, konstaterar Nygren och Schjærff Engelbrecht.

Vad gäller innehållet i nyheterna så tycks den mer kritisk och konfliktfylld i högbevakade kommuner än i lågbevakade.

Jodå, journalister bor ännu mer i Stockholm

För tre år sedan undersökte Mediestudier var journalister bor – och kunde visa att de är väldigt koncentrerade till Stockholm, inte minst på Södermalm. Nu tre år senare har vi gjort om samma undersökning och nu visar det sig att journalister i ännu högre grad bor i Stockholms län – men inte riktigt lika ofta längre i den dyra innerstaden utan lite oftare i närförort. Undersökningen är gjord så att vi fått tillgång till postnummer för Journalistförbundets yrkesaktiva medlemmar. Förra gången utgjorde de en hel procent av befolkningen på Södermalm. Nu är siffran 0,9 procent.

Journalister bor i mer välbärgade områden än befolkningen i gemen men också oftare i lägenheter än genomsnittet. När man ser på den politiska omgivningen står det klart att journalister är underrepresenterade där Socialdemokrater och Sverigedemokrater bor.

Mediestudier har också tidigare i år publicerat en kartläggning av hur många journalister som bor i det polisen kallar ”särskilt utsatta områden”. Högt räknat bor 0,5 procent av journalisterna i dessa 23 områden. Det går att jämföra med 2–3 procent av hela befolkningen.

Under det kommande året ska många viktiga mediefrågor knådas och slitas i medieföretag, i politiken och myndigheter. Riksdagen ska ta ställning till en färdig proposition om att public service ska finansieras över skattsedeln, regeringen – när en sådan väl tillträder – ska skriva proposition om hur tillståndsvillkoren för

public service i övrigt ska se ut i framtiden, Myndigheten för press, radio och TV ska börja tillämpa det nya mediestödssystemet med bland annat ett särskilt stöd till underbevakade områden och – inte minst – ska chefer och anställda på medieföretagen fortsätta arbeta på hur det ska gå att finansiera journalistik, göra den och sprida den.

För medborgarna finns också många sätt att bidra, både genom att betala för journalistik och med sitt engagemang för mediebevakningens betydelse i en demokrati.

När nu mediekonsumtionen, medieekonomin och medielandskapet förändras så kraftigt, gäller det att veta vad som händer för att kunna veta vad man ska göra. Vi hoppas att denna årsbok ska bidra med kunskap i denna process.

På www.mediestudier.se/kommunbevakning går det att se mediesituationen kommun för kommun.

Lista över kommuner som saknar både redaktion och lokal titel/sajt:

Älvdalens kommun
Älvkarleby kommun
Arboga kommun
Åsele kommun
Bergs kommun
Bjurholms kommun
Bräcke kommun
Dorotea kommun
Forshaga kommun

Hallsbergs kommun
Hofors kommun
Höörs kommun
Jokkmokks kommun
Kils kommun
Knivsta kommun
Krokoms kommun
Kungsörs kommun
Lilla Edets kommun
Munkfors kommun
Norbergs kommun
Nordanstigs kommun
Nykvarns kommun
Ödeshögs kommun
Örkelljunga kommun
Ovanåkers kommun
Oxelösunds kommun
Ragunda kommun
Salems kommun
Skinnskattebergs kommun
Smedjebackens kommun
Storfors kommun
Surahammars kommun
Timrå kommun
Vingåkers kommun
Ydre kommun